

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

۱۴۳۹۹۲



دانشگاه تهران

دانشکده‌ی حقوق و علوم سیاسی

## چالشها و تحولات اخیر حمایت از میراث فرهنگی در حقوق بین‌الملل

استاد راهنما:

جناب آقای دکتر امیر حسین رنجبریان

استاد مشاور:

جناب آقای دکتر عباسعلی کدخدایی

نگارش:

محمد سعیدی

تعداد صفحات: ۱۳۸  
تیم: ۱۳۸۹

۱۳۸۹ / ۷ / ۲۵

پایان‌نامه برای دریافت درجه‌ی کارشناسی ارشد رشته‌ی حقوق بین‌الملل

۱۳۸۹

۱۴۳۶۹۲



جمهوری اسلامی ایران  
دانشگاه تهران

اداره کل تحصیلات تکمیلی

باسمه تعالی

تعهد نامه اصالت اثر

شماره \_\_\_\_\_  
تاریخ ۱۳۸۹ / ۱۲ / ۲۶  
پوست \_\_\_\_\_

اینجانب محمد سعیدی متعهد می شوم که مطالب مندرج در این پایان نامه / رساله حاصل کار پژوهشی اینجانب است و به دستاوردهای پژوهشی دیگران که در این پژوهش از آنها استفاده شده است ، مطابق مقررات ارجاع و در فهرست منابع و مأخذ ذکر گردیده است. این پایان نامه / رساله قبلاً برای احراز هیچ مدرک هم سطح یا بالاتر ارائه نشده است . در صورت اثبات تخلف ( در هر زمان ) مدرک تحصیلی صادر شده توسط دانشگاه از اعتبار ساقط خواهد شد .  
کلیه حقوق مادی و معنوی این اثر متعلق به پردیس / دانشکده / مرکز دانشگاه تهران می باشد .

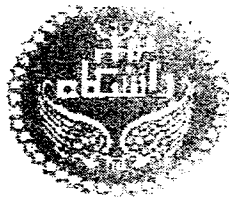
نام و نام خانوادگی دانشجو محمد سعیدی

امضاء

سعیدی

آدرس : خیابان انقلاب اول خیابان فخر رازی - پلاک ۵ کد پستی : ۱۳۰۴۵/۵۶۸

فاکس : ۶۴۹۷۳۱۴



دانشکده حقوق و علوم سیاسی  
گروه آموزشی حقوق عمومی  
گواهی دفاع از پایان نامه کارشناسی ارشد

هیات داوران پایان نامه کارشناسی ارشد: محمد سعیدی

گرایش :

در رشته : حقوق بین الملل

با عنوان: چالشها و تحولات اخیر حمایت از میراث فرهنگی در حقوق بین الملل

را در تاریخ : ۸۹/۶/۱۷

به عدد	به حروف
۱۹, ۵	نوزده و نیم

با نمره نهایی :

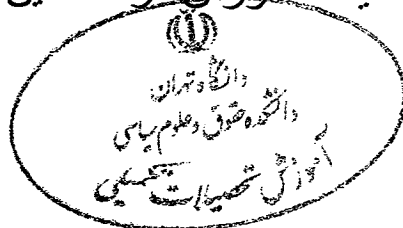
ارزیابی نمود .

عالی

با درجه :

ردیف	مشخصات هیات داوران	نام و نام خانوادگی	مرتبه دانشگاهی	دانشگاه یا موسسه	امضاء
۱	استاد راهنما استاد راهنمای دوم ( حسب مورد ):	دکتر امیرحسین رنجبریان	استادیار	دانشکده حقوق و علوم سیاسی	
۲	استاد مشاور	دکتر عباسعلی کدخدائی	دانشیار	دانشکده حقوق و علوم سیاسی	
۳	استاد داور ( یا استاد مشاور دوم )	دکتر احمد مومنی راد	استادیار	دانشکده حقوق و علوم سیاسی	
۴	استاد مدعو				
۵	نماینده کمیته تحصیلات تکمیلی گروه آموزشی :	دکتر سیدباقر میرعباسی	دانشیار	دانشکده حقوق و علوم سیاسی	

تذکر : این برگه پس از تکمیل هیات داوران در نخستین صفحه پایان نامه درج می گردد .



تقدیم به همه‌ی مادران سرزمین مادری

که وجودشان سرشار از مهربانی است

در گوشه‌ای از جهان، غریبی است غمناک، تنهایی افسرده از رنج جانگزای تنهایی! غریبی، هموطنانش با او یگانه و او از هر  
دردشان دردها بردل و آه‌ها دمان از سینه! غریبی، روزگار با او یگانه و او محیط بر روزگاران! ...

در دل امام در این وقت، شکوفه‌ی شوقی به شنیدن نوحه‌ی کرسی مرغایان بسکفت. روبرو مردم کرد و با صدایی که از زرفنای  
فاجه برمی‌خاست گفت: مرانید که نوحه‌ی کزندا!

اما کشاده‌رویی او مفهوم فاجه را راسختر از غرش آشوبگرانه‌ی باد، و در هم‌ریزی اشیاء و لرزش زمین بیان می‌نمود. سیایش در  
آن محظلات، شباهت بسیاری به چهره‌ی سقرط داشت که هموطنانش بر مسموم کردن او پای می‌فشرودند، و به چهره‌ی مسیح بن  
مریم (ع) آن دم که بازرگان یهودی او را تازیانه می‌زد، و به سیامی تاناک محمد بن عبدالله (ص) آنکه که او باش طائف سنگ به  
سوی او می‌پراندند، غافل از اینکه چه بزرگمرد و الا انسانی را سنگ می‌زنند! ...

آری، زروسیم دنیا با تمام آبادانش نیاز زده به کفش آن فرزانی نهتید! پادشاهی و پادشاهان به کلمه‌ای که در پنج ابلاغه‌ی وی  
است نمی‌ارزند یا اندیشه‌ای که در خیال وی یا قطره‌ی اشکی که در دیده‌ی دل او ست و هنوز نچکیده!

بزرگمردی رخت از جهان کشید و گروهی در میان خلق به بزرگ‌نمایی برخاستند و سگوه دروغین بر خود بستند. آن یک رفت  
و عظمت یافت، و اینان زیستند و به خردی گرایند. بدین سان امام دشمنانش را زیانکار گذاشت و گذشت! ...

امام علی (ع) صدای عدالت انسانی، تالیف جرج جرداق، جلد چهارم

## تقدیر و تشکر

سپاس و ستایش خداوندی را که چراغ وجود انسان به نور علم روشنی بخشید و خرد را مایه‌ی آرامش وی قرار داد. خداوندی که به عظمت قلم سوگند یاد کرد تا حرکت شیفتگان علم و پژوهندگان دانش را به واسطه‌ی رحمت لایزال خود یاریگر باشد، و اگر نبود لطف و عنایتش، بی هیچ تردید این مختصر به ثمر نمی‌نشست و این توفیق ناچیز نیز حاصل نمی‌شد.

حال که نگارش این رساله خاتمه یافته است، بر خود لازم می‌دانم که از همه‌ی کسانی که در طول این مسیر یاریگر حقیر بوده‌اند تشکر و قدردانی نمایم؛ از استاد گرامی جناب آقای دکتر رنجبریان که زحمت راهنمایی این نوشتار را بر عهده گرفتند و همانند ایام تحصیل، با صبر و دلسوزی بسیار برای رفع معایب و نقایص آن کوشیدند، و از استاد بزرگوار جناب آقای دکتر کدخدایی که علی‌رغم مشغله‌ی بسیار، مشاوره‌ی پایان‌نامه را تقبل کردند و نیز از استاد گرانقدر جناب آقای دکتر مؤمنی‌راد که داوری رساله را پذیرفتند و نظرات ارزنده‌ی ایشان مسیر را برای نیل به متنی کم‌نقص‌تر هموار کرد. تردیدی نیست که اگر این نوشتار به حسنی آراسته است، از عنایت و توجه این سروران است و عیب و نقص آن متوجه کوتاهی نگارنده‌ی کمترین.

همچنین از کمک و همکاری سرکار خانم خلقی مسئول محترم دفتر هماهنگی‌های بین‌المللی پژوهشگاه میراث فرهنگی، جناب آقای غنمی معاونت محترم حقوقی سازمان میراث فرهنگی، جناب آقایان هرایی و گودرزی در واحد حقوقی پژوهشگاه میراث فرهنگی، سرکار خانم دالوند مسئول محترم کتابخانه‌ی مرکز ملی اقیانوس‌شناسی و سرکار خانم فولادی مسئول محترم واحد حقوقی سازمان میراث فرهنگی که با اینجانب همکاری کردند و اسناد و منابع لازم را در اختیارم گذاشتند صمیمانه تشکر و سپاس‌گذاری می‌کنم. امید است که در سایه‌ی تلاش همگانی و بر پایه‌های علم‌محوری و دانش‌دوستی شاهد پیشرفت و سربلندی هر چه بیشتر ایران عزیز باشیم.

## چکیده

سالهای اخیر را می‌توان دوران توسعه و شکوفایی قواعد بین‌المللی ناظر به حفظ میراث فرهنگی دانست. شاهد این مدعا تصویب دو معاهده‌ی مهم یعنی عهدنامه‌های ۲۰۰۱ و ۲۰۰۳ با تلاش یونسکو است. سند نخست که مواد مربوط به میراث زیر آب در عهدنامه‌ی ۱۹۸۲ حقوق دریاها را در قالبی مفصل‌تر بیان می‌کند، به علت مخالفت بیشتر دولتهای پیشرفته با قواعد حاکم بر وضعیت کشتیهای جنگی و اختیارات دولت ساحلی در مناطق انحصاری - اقتصادی و فلات قاره چندان با اقبال مواجه نشده است. برعکس، عهدنامه‌ی ۲۰۰۳ که برای نخستین بار به ایضاح مفهوم میراث غیرمادی می‌پردازد و صیانت از این میراث را در برابر روند جهانی سازی از طریق سازکارهایی مانند نظام فهرست، حمایت‌های مالی و فنی و اقدامات داخلی کشورها مقرر می‌دارد، با استقبال گسترده‌ی دولتها همراه بوده است.

دیگر تحوّل حقوقی در عرصه‌ی بین‌المللی به بازستانی اموال فرهنگی برمی‌گردد. این نظام که عمدتاً تابع معاهده‌ی ۱۹۷۰ شیوه‌های منع و پیشگیری واردات، صادرات و انتقال غیرقانونی مالکیت اموال فرهنگی و معاهده‌ی ۱۹۹۵ متحدالشکل ناظر بر اموال فرهنگی سرقت شده یا به صورت غیرقانونی خارج شده است، اهمیتی دوباره یافته است و دولتهای مال‌باخته به دنبال آنند که با توسل به راه‌حلهای پیش‌بینی‌شده در این معاهدات حقوق خود را استیفاء کنند. نظام موجود که با دشواریها و چالشهایی مانند قواعد حاکم بر مرور زمان، وضعیت خریداران با حسن نیت و یافتن بهترین قاعده‌ی حل تعارض برای انتخاب قانون حاکم مواجه است، شکل‌گیری رویه‌ی قضایی غنی و گسترده‌ای را در پی داشته است. جمهوری اسلامی ایران نیز در پاره‌ای از موارد برای احقاق حق خود مبادرت به اقامه‌ی دعوا کرده است که در این بین پرونده‌ی اشیاء تمدن جیرفت از اهمیت خاصی در این عرصه برخوردار است.

واژگان کلیدی: میراث فرهنگی، اموال فرهنگی، یونسکو، میراث زیر آب، میراث غیرمادی،

بازستانی



## فهرست مطالب

مقدمه	۱
گفتار مقدماتی	۵
بند اول - حقوق بین الملل و جامعه‌ی بین المللی	۶
۱. خاستگاه و تعریف علم حقوق	۶
۲. تقسیم‌بندی نظام حقوقی: حقوق داخلی و حقوق بین الملل	۷
۳. ویژگیهای حقوق بین الملل	۷
۴. حقوق بین الملل در آستانه‌ی هزاره‌ی سوم	۸
بند دوم - تبیین مفهوم میراث فرهنگی	۹
۵. ضرورت تعریف میراث فرهنگی و دشواریهای حاکم بر آن	۹
۶. فرهنگ و میراث فرهنگی	۱۳
۷. - میراث مشترک بشریت و میراث فرهنگی	۱۴
۸. - اموال فرهنگی و میراث فرهنگی	۱۵
۹. نتیجه: در جستجوی معیار تعریف واحد	۱۶
۱۰. طبقه‌بندی میراث فرهنگی	۱۷
بند سوم - ضرورت حفظ میراث فرهنگی	۱۸
۱۱. طرح موضوع	۱۸
۱۲. کنجکاوای ذاتی انسان برای آگاهی از گذشته و کنکاش در مجهولات دنیای کهن	۱۹
۱۳. - عبرت‌گیری و پندآموزی	۱۹
۱۴. - حفظ هویت ملی و گرایشهای وطن‌دوستانه	۲۰
۱۵. - گسترش صنعت گردش‌گری و ایجاد یک منبع درآمد مطمئن	۲۰
بند چهارم - رویکرد قانون‌گذاری و پژوهشی در ایران	۲۱
۱۶. قوانین و مقررات داخلی ایران	۲۱
۱۷. بحث انتقادی از معیار محل احداث	۲۲
۱۸. بازخوانی دو پرونده	۲۳
۱۹. پیشنهادی تحقیق	۲۴

۲۶	فصل اول - حفظ میراث فرهنگی زیر آب
۲۷	۲۰. طرح موضوع
۲۹	مبحث اول - حفظ میراث فرهنگی زیر آب تا قبل از عهدنامه‌ی ۲۰۰۱
۲۹	گفتار اول - کلیات
۲۹	۲۱. دلایل توجه جامعه‌ی جهانی به میراث فرهنگی زیر آب
۲۹	۲۲. الف. اهمیت حفظ میراث فرهنگی زیر آب
۳۰	۲۳. ب. تخریب میراث فرهنگی زیر آب
۳۱	گفتار دوم - تاریخچه
۳۱	۲۴. سیر زمانی تحولات
۳۱	۲۵. دوره‌ی اول - از ابتدا تا تدوین عهدنامه‌ی ۱۹۸۲
۳۱	۲۶. دوره‌ی دوم - عهدنامه‌ی ۱۹۸۲
۳۲	۲۷. - آبهای داخلی، دریای سرزمینی و مجمع‌الجزایری
۳۳	۲۸. - منطقه‌ی انحصاری اقتصادی
۳۳	۲۹. - فلات قاره
۳۳	۳۰. - دریای آزاد
۳۴	۳۱. دوره‌ی سوم - از عهدنامه‌ی ۱۹۸۲ تا عهدنامه‌ی ۲۰۰۱ و عصر حاضر
۳۵	مبحث دوم - نحوه‌ی شکل‌گیری عهدنامه‌ی ۲۰۰۱ و ویژگیهای حاکم بر آن
۳۵	گفتار اول - چگونگی تدوین معاهده و مسائل شکلی
۳۵	۳۲. چگونگی تدوین عهدنامه
۳۶	۳۳. مسائل شکلی
۳۷	گفتار دوم - ویژگیهای عهدنامه‌ی ۲۰۰۱
۳۷	۳۴. - حفظ میراث فرهنگی زیر آب، هدف و غایت عهدنامه
۳۸	۳۵. - عدم قانون‌گذاری در باب مالکیت میراث فرهنگی زیر آب
۳۹	۳۶. - لزوم حفظ میراث فرهنگی زیر آب در محل وقوع
۴۰	۳۷. - ارتباط تنگاتنگ عهدنامه‌ی ۲۰۰۱ با عهدنامه‌ی ۱۹۸۲
۴۱	مبحث سوم - تشریح نظام حمایتی میراث فرهنگی زیر آب طبق عهدنامه‌ی ۲۰۰۱
۴۱	گفتار اول - نظام حمایتی عام

۴۱	..... لزوم تفکیک بین نظام حمایتی عام و نظام حمایتی خاص
۴۱	..... ابعاد نظام حمایتی عام
۴۱	..... ۴۰ - لزوم حفظ میراث فرهنگی زیر آب در محل وقوع
۴۲	..... ۴۱ - وضعیت میراث فرهنگی زیر آب در صورت استخراج
۴۲	..... ۴۲ - ارتباط عهدنامه با حقوق حاکم بر امداد و نجات و حقوق حاکم بر گنجینه‌ها
۴۴	..... گفتار دوم - نظام حمایتی خاص
۴۴	..... ۴۳ - آبهای داخلی، مجمع‌الجزایری و دریای سرزمینی
۴۵	..... ۴۴ - منطقه‌ی مجاور (نظارت)
۴۸	..... ۴۵ - مناطق انحصاری اقتصادی و فلات قاره
۵۰	..... ۴۶ - منطقه
۵۱	..... مبحث چهارم - چالشها و منزلت کنونی معاهده
۵۱	..... گفتار اول - ابهامات و نقایص عهدنامه‌ی ۲۰۰۱
۵۱	..... ۴۷ - وضعیت کشتیهای دولتی در آبهای داخلی و دریای سرزمینی
۵۳	..... ۴۸ - حوزه‌ی اختیارات دولت ساحلی در مناطق انحصاری اقتصادی و فلات قاره
۵۴	..... گفتار دوم - آخرین وضعیت معاهده
۵۴	..... ۴۹ - لازم‌الاجرا شدن معاهده و چالشهای کنونی
۵۶	..... ۵۰ - جمهوری اسلامی ایران و عهدنامه‌ی ۲۰۰۱
۵۷	..... ۵۱ - نمره‌ی بحث
۵۹	..... فصل دوم - حفظ میراث فرهنگی غیرمادی
۶۰	..... ۵۲ - مقدمه و طرح موضوع
۶۱	..... ۵۳ - تقسیم‌بندی مطالب
۶۲	..... مبحث اول - آشنایی با عهدنامه‌ی ۱۹۷۲ حفظ میراث فرهنگی و طبیعی جهانی
۶۲	..... گفتار اول - کلیات
۶۲	..... ۵۴ - چگونگی تدوین عهدنامه‌ی ۱۹۷۲
۶۳	..... ۵۵ - ارکان و منابع مالی معاهده
۶۴	..... ۵۶ - سازکار حمایتی و ثبت آثار در عهدنامه‌ی ۱۹۷۲
۶۴	..... ۵۷ - تشریفات ثبت
۶۵	..... ۵۸ - آخرین وضعیت معاهده

۶۶	گفتار دوم - عهدنامه‌ی ۱۹۷۲ و آینده‌ی پیش رو
۵۹	۶۶ ..... چالشهای پیش روی معاهده
۶۰	۶۰ ..... افزایش تقاضای ثبت آثار
۶۱	۶۱ ..... پدیداری مفهوم منطقه‌ی حائل
۶۲	۶۲ ..... بودجه و منابع مالی
۶۳	۶۳ ..... تغییرات آب و هوایی
۶۴	۶۴ ..... تعاملات جمهوری اسلامی ایران با عهدنامه‌ی ۱۹۷۲
۷۰	۷۰ ..... مبحث دوم - تصویب عهدنامه‌ی ۲۰۰۳ حفظ میراث غیرمادی، چارچوبه‌ی کلی و تعاریف
۷۰	۷۰ ..... گفتار اول - تاریخچه‌ی حفظ میراث غیرمادی و تدوین عهدنامه‌ی ۲۰۰۳
۶۵	۷۰ ..... الف. تا قبل از تدوین عهدنامه‌ی ۲۰۰۳
۶۶	۷۲ ..... ب. تدوین عهدنامه‌ی ۲۰۰۳ در یونسکو
۷۳	۷۳ ..... گفتار دوم - چارچوبه‌ی کلی عهدنامه‌ی ۲۰۰۳
۶۷	۷۳ ..... ۶۷ ..... ویژگیهای شکلی
۶۸	۷۴ ..... ۶۸ ..... ارکان و تشکیلات
۶۹	۷۵ ..... ۶۹ ..... اهداف معاهده
۷۵	۷۵ ..... گفتار سوم - تعریف میراث فرهنگی غیرمادی و دسته‌های مختلف آن
۷۰	۷۵ ..... ۷۰ ..... تقسیم‌بندی ماده‌ی ۲
۷۱	۷۶ ..... ۷۱ ..... سنتها و ابرازهای شفاهی، از جمله زبان به مثابه محملی برای میراث فرهنگی غیرمادی
۷۲	۷۷ ..... ۷۲ ..... هنرهای نمایشی (اجرایی)
۷۳	۷۸ ..... ۷۳ ..... اقدامات اجتماعی، آیینها و جشنواره‌ها
۷۴	۷۸ ..... ۷۴ ..... دانشها و اقدامات مربوط به طبیعت و کیهان
۷۵	۷۹ ..... ۷۵ ..... صنایع دستی
۸۰	۸۰ ..... مبحث سوم - تحلیل حقوقی زوایای گوناگون حفظ میراث غیرمادی
۸۰	۸۰ ..... گفتار اول - صیانت از میراث غیرمادی مردم بومی
۷۶	۸۰ ..... ۷۶ ..... اهمیت صیانت از میراث غیرمادی مردم بومی
۷۷	۸۰ ..... ۷۷ ..... تعریف مردم بومی
۷۸	۸۱ ..... ۷۸ ..... حقوق مالکیت فکری و امکان اعمال آن بر میراث غیرمادی مردم بومی
۷۹	۸۳ ..... ۷۹ ..... نظام حقوق بشر

۸۵	گفتار دوم - ارتباط عهدنامه‌های ۱۹۷۲ و ۲۰۰۳، نظام ثبت یا فهرست؟
۸۵	۸۰ ارتباط معاهدات ۱۹۷۲ و ۲۰۰۳
۸۶	۸۱ فهرستهای عهدنامه‌ی ۲۰۰۳
۸۸	گفتار سوم - جمهوری اسلامی ایران و عهدنامه‌ی ۲۰۰۳
۸۸	۸۲ عملکرد جمهوری اسلامی ایران
۸۹	۸۳ تکمله‌ای بر بحث: لزوم صیانت از نام «خلیج فارس»
۹۱	۸۴ جایگاه عهدنامه‌ی ۲۰۰۳ در حال حاضر
۹۲	۸۵ ثمره‌ی بحث
۹۳	فصل سوم - بازستانی اموال فرهنگی
۹۴	۸۶ مقدمه و تقسیم بحث
۹۵	مبحث اول - آشنایی با پدیده‌ی بازستانی و تحولات حقوق بین‌الملل در این زمینه
۹۵	گفتار اول - کلیات
۹۵	۸۷ دیدگاه‌های گوناگون درباره‌ی مالکیت اموال فرهنگی
۹۶	۸۸ واژه‌شناسی
۹۶	۸۹ تحلیل جامعه‌شناختی غارت اموال فرهنگی
۹۸	۹۰ تاریخچه‌ی اجمالی بازستانی اموال فرهنگی
۹۹	گفتار دوم - اهمیت یابی مجدد بازستانی اموال فرهنگی در سالهای اخیر
۹۹	۹۱ شیوع گسترده‌ی تاراج اموال فرهنگی در دنیا
۹۹	۹۲ عراق
۱۰۰	۹۳ واکنشها به غارت اموال تاریخی عراق
۱۰۱	۹۴ هائیتی
۱۰۱	گفتار سوم - واکنشهای حقوقی به چپاول اموال فرهنگی
۱۰۱	۹۵ پروتکل اول الحاقی به عهدنامه‌ی ۱۹۵۴ لاهه
۱۰۲	۹۶ عهدنامه‌ی ۱۹۷۰
۱۰۳	۹۷ چارچوبه‌ی حمایتی عهدنامه‌ی ۱۹۷۰
۱۰۳	۹۸ عهدنامه‌ی ۱۹۹۵
۱۰۴	۹۹ چارچوبه‌ی حمایتی عهدنامه‌ی ۱۹۹۵
۱۰۴	۱۰۰ مقایسه‌ی عهدنامه‌های ۱۹۷۰ و ۱۹۹۵

۱۰۱. عملکرد سازمان ملل متحد ..... ۱۰۵
۱۰۲. طرح تهیه شده توسط انجمن حقوق بین‌الملل در سال ۲۰۰۶ ..... ۱۰۷
۱۰۳. نگاهی به اصول نه‌گانه‌ی انجمن حقوق بین‌الملل ..... ۱۰۷
۱۰۴. اقدامات پراکنده ..... ۱۰۸
- مبحث دوم - چالشها، خلأها و زوایای حقوقی بازستانی اموال فرهنگی ..... ۱۰۹
۱۰۵. ارزیابی وضعیت موجود ..... ۱۰۹
- گفتار اول - اعمال قاعده‌ی مناسب در تعارض قوانین ..... ۱۱۱
۱۰۶. اعمال قاعده‌ی محل وقوع مال و مشکلات ناشی از آن ..... ۱۱۱
۱۰۷. در جستجوی ملاک جدید: اعمال قانون کشور مبدأ ..... ۱۱۱
۱۰۸. پرو علیه جانسن، ابهام در شناسایی دولت مبدأ ..... ۱۱۲
۱۰۹. راه حل ..... ۱۱۳
- گفتار دوم - مواعد و مرور زمان ..... ۱۱۳
۱۱۰. طرح موضوع ..... ۱۱۳
۱۱۱. قواعد مرور زمان در عهدنامه‌ی ۱۹۹۵ ..... ۱۱۴
۱۱۲. مرور زمان حاکم بر اموال به سرقت رفته ..... ۱۱۵
۱۱۳. استثنای وارد بر مرور زمان پیش گفته ..... ۱۱۶
۱۱۴. مرور زمان حاکم بر اموالی که به صورت غیرقانونی خارج شده‌اند ..... ۱۱۷
- گفتار سوم - وضعیت خریدار با حسن نیت و مالک معتبر ..... ۱۱۸
۱۱۵. طرح موضوع ..... ۱۱۸
۱۱۶. مناط احراز ..... ۱۱۹
- مبحث سوم - نگاه ایرانی به بازستانی اموال فرهنگی ..... ۱۲۰
۱۱۷. شرح موضوع ..... ۱۲۰
- گفتار اول - پرونده‌ی سرباز هخامنشی (جمهوری اسلامی ایران علیه دنیس برنند) ..... ۱۲۱
۱۱۸. امور موضوعی دعوا ..... ۱۲۱
۱۱۹. استدلالات خواهان ..... ۱۲۲
۱۲۰. استدلالات خوانده ..... ۱۲۲
۱۲۱. رأی دادگاه لندن ..... ۱۲۲
۱۲۲. ارزیابی حقوقی رأی ..... ۱۲۳

گفتار دوم - پرونده‌ی اشیاء تمدن جیرفت (جمهوری اسلامی ایران علیه گالری برکات) ..... ۱۲۴	۱۲۴
۱۲۳. امور موضوعی دعوا ..... ۱۲۴	۱۲۴
۱۲۴. مسائل مطروح در دعوا ..... ۱۲۴	۱۲۴
۱۲۵. پرسش نخست: مالکیت ایران بر اموال مکشوف در جیرفت ..... ۱۲۵	۱۲۵
۱۲۶. پرسش دوم: اثرگذاری حق به رسمیت شناخته شده برای ایران در انگلستان ..... ۱۲۶	۱۲۶
گفتار سوم - پرونده‌ی عتیقه‌جات هخامنشی (رابین علیه جمهوری اسلامی ایران) ..... ۱۲۷	۱۲۷
۱۲۷. صدور حکم محکومیت ایران در محاکم ایالات متحد ..... ۱۲۷	۱۲۷
۱۲۸. نحوه‌ی پراکندگی عتیقه‌ها در ایالات متحد ..... ۱۲۸	۱۲۸
۱۲۹. قانون مصونیت‌های دول خارجی ..... ۱۲۹	۱۲۹
۱۳۰. قانون نیمه‌ی تهدیدات تروریستی و واکنش قانون‌گذار ایران ..... ۱۳۰	۱۳۰
۱۳۱. استدلالات خواهانها ..... ۱۳۱	۱۳۱
۱۳۲. دفاعیات خواندگان ..... ۱۳۱	۱۳۱
۱۳۳. رأی دادگاه ..... ۱۳۲	۱۳۲
۱۳۴. تحلیل حقوقی قضیه ..... ۱۳۲	۱۳۲
۱۳۵. واکنش‌های جامعه‌ی بین‌المللی ..... ۱۳۳	۱۳۳
۱۳۶. نمره‌ی بحث ..... ۱۳۴	۱۳۴
نتیجه ..... ۱۳۵	۱۳۵
فهرست منابع ..... ۱۳۹	۱۳۹

طرح مسأله: میراث فرهنگی ملتها بنیان هویتی و بخشی از ذخایر آنها را تشکیل می‌دهد. بی‌تردید هیچ اجتماعی حاضر نیست به هیچ عنوان شاهد نابودی، سوءاستفاده یا تاراج این میراث باشد. استفاده از ظرفیتهای حقوقی در دو بعد داخلی و بین‌المللی بهترین ضمانت اجرا برای صیانت از این میراث و بقای آن برای نسلهای بعد است. در این بین، قواعد حقوق بین‌الملل به عنوان حقوق حاکم بر جامعه بین‌المللی، ابزاری مناسب برای تدوین چارچوبی حمایتی از میراث فرهنگی بشری به عنوان میراثی تکرارناپذیر به شمار می‌رود.

هرچند تدوین قواعدی برای حفظ میراث فرهنگی در سطح بین‌المللی به اواخر قرن نوزدهم برمی‌گردد، اما نخستین اقدام جدی، تصویب عهدنامه‌ی ۱۹۵۴ لاهه برای حفظ میراث فرهنگی در مخاصمات مسلحانه و پروتکل اول آن بود که بعدها با پروتکل دوم در سال ۱۹۹۹ تکمیل شد. همچنین باید از عهدنامه‌ی ۱۹۷۰ ناظر به بازستانی اموال فرهنگی و عهدنامه‌ی ۱۹۷۲ حفظ میراث فرهنگی - طبیعی جهان یاد کرد که سهم بسزایی در جهانی شدن حفظ میراث فرهنگی داشته‌اند. تدوین و تصویب عهدنامه‌های حفظ میراث زیر آب و حفظ میراث غیرمادی در سالهای ۲۰۰۱ و ۲۰۰۳ نیز در این تحول بی‌تأثیر نبوده است. همچنین به موازات این روند، انبوهی از دعاوی گوناگون برای بازستانی اموال فرهنگی به کشور مبدأ در محاکم ملی و بین‌المللی اقامه شده است که شکل‌گیری رویه‌ی قضایی بین‌المللی در این زمینه را به همراه داشته است. نهایتاً در کنار اینها باید از قواعد عرفی حاکم بر حفظ میراث فرهنگی نیز سخن گفت که در پویایی این مقررات نقش عمده‌ای ایفاء می‌کنند.

پرسشها و فرضیه‌ها: در رساله‌ی حاضر پاره‌ای از قواعد مذکور مورد بررسی و ارزیابی قرار می‌گیرند. فرضیه‌ای که در ورای این ارزیابی مطرح می‌شود آن است که می‌توان با توجه به جایگاه مجموعه قواعد حاکم بر حفظ و صیانت از میراث فرهنگی در فضای بین‌المللی، مدعی شکل‌گیری حقوق بین‌الملل میراث فرهنگی شد. پژوهش در باب رد یا تأیید این فرضیه و پرداخت نظریه‌ای کلی نیازمند پاسخ‌گویی به سؤالات زیر است:



- حقوق بین‌الملل در سالهای اخیر چه دستاوردهایی در زمینه‌ی حمایت از میراث فرهنگی به همراه داشته است؟

- آیا قواعد حقوق بین‌الملل موضوعه موید وجود حقوق بین‌الملل میراث فرهنگی است یا خیر؟ (فرضیه‌ی تحقیق)

طرح پرسشهای اصلی، پاسخ‌گویی به پرسشهای جانبی زیر را نیز اجتناب‌ناپذیر می‌کند:  
- سیر تحوّل و شکل‌گیری قواعد حاکم بر هر کدام از حوزه‌های مورد مطالعه چگونه بوده است؟

- سهم هر کدام از این حوزه‌ها در شکل‌گیری نظام کلی حفظ میراث فرهنگی در حقوق بین‌الملل تا چه اندازه است؟

- در حوزه‌های مورد اشاره و به ویژه بازستانی اموال فرهنگی، رویه‌ی قضایی بین‌المللی بر چه پایه‌هایی استوار شده است؟

- موضع‌گیری و عملکرد کشورمان در این موارد چگونه بوده است و چگونه می‌توان برای ارتقاء وضعیت موجود تلاش کرد؟

ساماندهی تحقیق: روش تحقیق برای نگارش این پایان‌نامه، مانند بسیاری دیگر از تحقیقات مشابه در حوزه‌های علوم انسانی و حقوق بین‌الملل، روش کتابخانه‌ای است. البته تحقیق حاضر را نباید از حیث موضوعات مورد مطالعه نامحدود پنداشت، چرا که صرف نظر از غیرعملی بودن امکان جمع‌همه‌ی مطالب مرتبط در یک رساله، پرداختن به تمام موضوعات، علاوه بر اینکه نیازمند ذوق و تجربه‌ی فراوان است، مانع از تعمق در ابعاد گوناگون آنها می‌شود. لذا بنا به شیوه‌ی مرسوم، منابع مختلف اعم از کتاب، مقاله، پایان‌نامه، اسناد، مدارک و آراء قضایی، مطالعه و نکته‌برداری می‌شوند و پس از استخراج مطالب مرتبط و ایجاد نظم منطقی بین آنها، پژوهش حاضر با دو قید «گستره‌ی زمانی» و «گستره‌ی موضوعی» به رشته‌ی تحریر در خواهد آمد:

الف) گستره‌ی زمانی: تحقیق حاضر علی‌رغم اشاراتی کوتاه و گذرا به تاریخچه‌ی برخی از مباحث، صرفاً تحولات و چالشهای یک دهه‌ی اخیر، یعنی از سال ۲۰۰۰ میلادی (۱۳۸۰ ه. ش.) تا حال حاضر را دربرمی‌گیرد و قصد پرداختن به مسائل قبل از آن را ندارد.

در توجیه این بازه‌ی زمانی می‌توان گفت، تحولات سالهای اخیر در این عرصه به حدی گسترده و شگرف بوده است که کمتر مقطعی را می‌توان با آن مقایسه کرد. شاهد این مدعا، اسناد و معاهدات متنوعی است که در این سالها به تصویب رسیده است، وانگهی نظر به تحولات گسترده و پرشتاب حقوق بین‌الملل، پرداختن به موضوعات مربوط به گذشته، به بازگویی مطالب گذشته می‌انجامد و در عمل نیز کارایی چندانی ندارد و گرهی از کار کسی نمی‌گشاید.

ب) گستره‌ی موضوعی: نگاهی کوتاه به رویدادهای پس از سال ۲۰۰۰ تا حال حاضر، حکایت از تحولات عمده‌ای در این عرصه دارد. نخست، نگاهها به میراث فرهنگی زیر آب معطوف شد و عهدنامه‌ای با همین موضوع در سال ۲۰۰۱ به تصویب رسید. چند سال بعد، یعنی در سال ۲۰۰۳، دامنه‌ی این تحولات به میراث غیرمادی نیز کشیده شد و پس از مدت‌ها، مفهوم میراث فرهنگی از قالب مادی خود به درآمد و تحوّل را تجربه کرد که محتوای آن در عهدنامه‌ی ۲۰۰۳ نهفته است.

اما دگرگونیها به این نقطه ختم نشده است و مشاهده می‌کنیم که در چند سال اخیر، حجم انبوهی از دعاوی راجع به بازستانی اموال فرهنگی در مراجع داخلی و بین‌المللی اقامه شده است. این دعاوی که شکل‌گیری آنها دلایل مختلف دارد، جنبه‌های گوناگون حقوق بین‌الملل، از حقوق بشردوستانه گرفته تا مسئولیت بین‌المللی دولتها را دربرمی‌گیرند و شمار آنها نیز مدام در حال فزونی است. علاوه بر آن، تحولات پراکنده‌ای نیز رخ داده است که به آنها هم اشاره خواهد شد.

تقسیم‌بندی مطالب: با توجه به تازگی موضوع و ناشناخته ماندن آن در میان جامعه‌ی حقوقی، لازم می‌نمود ابتدا کلیاتی درباره‌ی مفهوم میراث فرهنگی و ارتباط آن با حقوق بین‌الملل و نیز لزوم اهمیت حفظ میراث فرهنگی بیان شود. این کلیات به تبعیت از پایان‌نامه‌های مرسوم، «گفتار مقدماتی» نام گرفته است و درج آن اجتناب‌ناپذیر می‌نماید.

با توجه به آنچه که گفته شد، نوشتار حاضر به سه فصل تقسیم می‌شود. در فصل نخست از حفظ میراث فرهنگی زیر آب سخن به میان خواهد آمد، در فصل دوم، به میراث غیرمادی می‌پردازیم و واپسین فصل به بازستانی اموال فرهنگی اختصاص خواهد یافت.

یادآوری این نکته نیز لازم است که علی رغم جایگاه ویژه‌ی حقوق بشردوستانه در حقوق بین‌الملل و شأن رفیع عهدنامه‌ی ۱۹۵۴ لاهه و پروتکل‌های اول و دوم آن، پایان‌نامه‌ی حاضر به موضوع حمایت از میراث فرهنگی در مخاصمات مسلحانه نمی‌پردازد، چرا که صرف نظر از آثار قبلی، اخیراً نیز پایان‌نامه‌ها و کتب مناسبی در این زمینه به رشته‌ی تحریر درآمده است که مشخصات آنها در گفتار مقدماتی ذکر شده است. همچنین ارزیابی عهدنامه‌ی ۱۹۷۲ حفظ میراث فرهنگی و طبیعی جهانی نظر به عدم هم‌پوشانی آن با عنوان پایان‌نامه، به اختصار و تا آنجا انجام می‌گیرد که برای فهم دقیق‌تر میراث غیرمادی لازم است.

دشواری‌های حاکم بر تحقیق: ارتباط موضوعی این نوشتار با بسیاری از دیگر رشته‌های حقوقی مانند سازمانهای حقوق داخلی، حقوق دریاها، حقوق معاهدات، حقوق بین‌الملل خصوصی و حقوق سازمانهای بین‌المللی بر دشواری تحلیلها می‌افزاید. همچنین کمبود منابع فارسی مشکل دیگری است که تلاش می‌شود با تکیه بر منابع انگلیسی موجود و نیز منابع علمی نهادهایی مانند سازمان میراث فرهنگی، پژوهشگاه میراث فرهنگی، کمیته‌ی ملی یونسکو و مرکز امور حقوقی بین‌المللی ریاست جمهوری جبران شود. اما این دشواریها نباید سبب نومیدی گردد، بلکه برعکس، موجبی است برای مطالعه‌ی جامع‌تر نهادهای حقوق بین‌الملل و ارائه‌ی تحقیقی متکی بر آخرین یافته‌ها، تا شاید در چالشهای پیش‌رو به کار آید.

## گفتار مقدماتی

- حقوق بین‌الملل و جامعه‌ی بین‌المللی
- تبیین مفهوم میراث فرهنگی
- ضرورت حفظ میراث فرهنگی
- رویکرد قانون‌گذاری و پژوهشی در ایران